

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.12(4)-7
УДК 130.123.4:008

ПРОТИРІЧЧЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕФЛЕКСІЇ КУЛЬТУРИ

CONTRADICTION AS AN INSTRUMENT OF CULTURAL REFLECTION

О.Д. Яценко

Актуальність дослідження. Проблема розуміння сутності культури на сучасному етапі розвитку характеризується полісемантичністю запропонованих інтерпретативних стратегій. Цей спектр варіацій є показовим у питанні верифікації сучасної культури як кризової та транзитивної. Неоднозначність оцінок змісту та сутності культури зазвичай пояснюють наявними протиріччями в її експлікаціях, змістовних стратифікаціях, маргіналізації, естетизації потворного та наростанні симуляції в сучасному капіталістичному суспільстві. Але протиріччя є ефективним інструментом дослідження сутності. Тому вважаємо за доцільне застосування діалектичного протиріччя до з'ясування сутності культури в її історичній логіці трансформацій.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні епістемологічного потенціалу діалектичного протиріччя для вивчення сутності феномену культури, особливо на сучасному етапі становлення.

Аналіз досліджень і публікацій. Історико-ретроспективний аналіз

Urgency of the research. The problem of understanding the essence of culture at the contemporary stage of development is characterized by the polysemanticity of the proposed interpretative strategies. This spectrum of variations is indicative in the question of verifying modern culture as a crisis and transitive. The ambiguity of evaluations of the meaning and essence of culture is usually explained by the contradictions that exist in its explicit, meaningful stratifications, marginalization, and the aesthetization of ugly and increasing simulations in modern capitalist society. But the contradiction is an effective tool for studying the essence. Therefore, we consider it appropriate to use the dialectical contradiction to ascertain the essence of culture in its historical logic of transformation.

The purpose of the study is to substantiate the epistemological potential of the dialectical contradiction to study the essence of the phenomenon of culture, especially at the present stage of formation.

Actual scientific researches and issues analysis. The historical and retrospective analysis

філософських розвідок щодо сутності культури засвідчує, що інтенції рефлексії культури плідно застосовують алгоритм діалектичного протиріччя. М. К. Мамардашвілі, В. К. Суханцева, В. С. Степін актуалізують проблему рефлексії культури через її контрадикторну опозицію. С. Брукфільд аналізує концепт критичності рефлексії та її значення в сучасному житті. С. Метью та М. Д. Сінк вивчають проблему протиріччя та перевизначення особи та суб'єктивності в умовах агресивного капіталізму. Дж. Бьянко за основу такої критичності рефлексії пропонує проб лематизацію мислення та філософствування. К. Томпсон та П. Вліет артикулюють проблему критичності рефлексії як механізму стабілізації психіки та забезпечення добробуту особи та суспільства.

Завдання дослідження: з'ясувати можливості імплементації діалектичного протиріччя в інтерпретативні техніки дослідження сутності культури; дослідити основні історико-філософські контрадикторні опозиції щодо сутності феномену культури; виявити процесуальні та контекстуальні детермінанти розуміння діалектичного протиріччя в епістемологічних процедурах аналітики культури.

Виклад основного матеріалу. Проблема критичності рефлексії є надзвичайно актуальною для сучасного полісемантичного середовища соціокультури. Її важливість питання полягає не тільки в необхідності протистояти ідеологічним флуктуаціям

of philosophical intelligence about the essence of culture shows that the intentions of cultural reflection fruitfully apply the algorithm of dialectical contradiction. M. K. Mamardashvili, V. K. Sukhantseva, V. S. Stepin actualizes the problem of cultural reflection through her contractile opposition. S. Brookfield analyzes the concept of the criticality of reflection and its significance in modern life. S. Matthew and M. D. Sinck study the problem of contradiction and redefinition of personality and subjectivity in conditions of aggressive capitalism. J. Bianco, on the basis of such a critical reflection, offers probation of thinking and philosophizing. K. Thompson and P. Wiles articulate the problem of the criticality of reflection as a mechanism for stabilizing the psyche and ensuring the well-being of individuals and society.

Objectives of the study: to find out the possibilities of implementation of the dialectical contradiction in interpretative techniques of research of the essence of culture; to study the main historical and philosophical contradictory opposition regarding the essence of the phenomenon of culture; to identify the procedural and contextual determinants of understanding the dialectical contradiction in the epistemological procedures of analytical culture.

The statement of basic material. The problem of criticality of reflection is extremely relevant for the modern polysemantic environment of social culture. And the importance of the issue lies not only in the need to confront the ideological fluctuations of the space of political and economic

простору політико-економічних симуляцій, але в горизонті буденних практик. Критичність рефлексії є рятівною для свідомості, що витримує натиск фрагментації та дезорієнтації. Важливим елементом критичності рефлексії автор вважає деструкцію поняття гегемонії впливу і можливість вільного вибору та реалізації власних інтересів.

Висновки. Ретроспективний аналіз історико-філософських аналітик сутності культури пропонує різні варіанти таких протилежних за значенням концептів: природа (Античність), сакральне (Середньовіччя), соціум (Новий час), трансценденція (німецька класика). На сучасному етапі такою опозицією культурі в її класичному значенні є феномен симуляції як продукування семіотичних одиниць, позбавлених онтологічних підстав. Втільюючи інтенції капіталізму в агресивних формах ідеолого-економічного впливу, симуляції суттєво трансформують перебіг соціокультурного та індивідуального буття. Тому філософська освіта як осередок критичності рефлексії є необхідним компонентом підготовки фахівця.

Ключові слова: рефлексія, протиріччя, критичність, суб'єктивність, експлікація.

simulations, but in the horizon of everyday practices. The criticality of reflection is salvage for consciousness that sustains the onset of fragmentation and disorientation. An important element of the criticality of reflection, the author considers the destruction of the concept of hegemony of influence and the possibility of free choice and realization of their own interests.

Conclusions. A retrospective analysis of the historical and philosophical analyst of the essence of culture offers various variants of the opposite in meaning of the concepts: nature (Antiquity), sacred (Middle Ages), socium (New time), transcendence (German classics). At the present stage, such an opposition culture in its classical sense has the phenomenon of simulation as the production of semiotic units deprived of ontological grounds. Incarnating the intentions of capitalism in aggressive forms of ideological and economic influence, simulations substantially transform the course of socio-cultural and individual life. Therefore, philosophical education as a focal point for the criticality of reflection is a necessary component of the training of a specialist.

Keywords: reflection, contradiction, criticality, subjectivity, explication.

Актуальність дослідження. Проблема розуміння сутності культури на сучасному етапі розвитку характеризується полісемантичністю запропонованих інтерпретативних стратегій. Цей спектр варіацій є показовим у питанні верифікації сучасної культури як кризової та транзитивної. Неоднозначність оцінок змісту та сутності культури зазвичай пояснюють наявними протиріччями в її експлікаціях, змістовних стратифікаціях, маргіналізації, естетизації потворного та наростанні симуляції в сучасному капіталістичному суспільстві. Але протиріччя є ефективним інструментом дослідження сутності. Тому вважаємо за

доцільне застосування діалектичного протиріччя до з'ясування сутності культури в її історичній логіці трансформацій.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні епістемологічного потенціалу діалектичного протиріччя для вивчення сутності феномену культури, особливо на сучасному етапі становлення.

Останні наукові дослідження та аналіз проблеми. Історико-ретроспективний аналіз філософських розвідок щодо сутності культури засвідчує, що інтенції рефлексії культури плідно застосовують алгоритм діалектичного протиріччя. М. К. Мамардашвілі, В. К. Суханцева, В. С. Степін актуалізують проблему рефлексії культури через її контрадикторну опозицію. С. Брукфільд аналізує концепт критичності рефлексії та її значення в сучасному житті. С. Метью та М. Д. Сінк вивчають проблему протиріччя та перевизначення особи та суб'єктивності в умовах агресивного капіталізму. Дж. Бьянко за основу такої критичності рефлексії пропонує проб лематизацію мислення та філософствування. К. Томпсон та П. Вліет артикулюють проблему критичності рефлексії як механізму стабілізації психіки та забезпечення добробуту особи та суспільства.

Завдання дослідження:

- з'ясувати можливості імплементації діалектичного протиріччя в інтерпретативні техніки дослідження сутності культури;
- дослідити основні історико-філософські контрадикторні опозиції щодо сутності феномену культури;
- виявити процесуальні та контекстуальні детермінанти розуміння діалектичного протиріччя в епістемологічних процедурах аналітики культури.

Виклад основного матеріалу. Спосіб буття людини в світі суттєво відрізняється від інших форм існування. Як відомо, людина не просто пристосовується до об'єктивної дійсності, але й сама володіє здатністю її якісного перетворення. Накопичуючи традицію осмислення світу, людина продукує поле культури як певний обжитий простір символів. Це найперша та найбільш фундаментальна умова раціонального пізнання. Символ фіксує діалектичне протиріччя між річчю та сенсом, формою та змістом. В динаміці експлікації вказаного протиріччя і здійснюється утворення сенсу, тобто пізнання. Іншими словами, виявлення сенсу можливо виключно шляхом встановлення його іншого. Істина як відповідність константна, що є наслідком законів і принципів формальної логіки. Але сенс процесуальний, невід'ємний від процесу становлення, адже заснований на метафоричності, що наближує нас до логіки діалектичної

Отже, "все пізнається у порівнянні". Для виявлення сутності феномену необхідно встановити межу, що відділяє замість цієї речі, її атрибуції від якостей та предикацій чужих за своє природою.

Грунтовно та наочно цей принцип втілює І. Г. Фіхте в діалектиці “Я” та “не-Я”. Вихідна територіалізація суб’єктивності дозволяє автору таким чином будувати логічно достовірну гносеологічну концепцію.

Культура є феноменом унікальним, принаймні для можливостей нашого дискурсу. Тому питання осмислення культури через діалектичне протиріччя актуалізує не менш провокативне питання: що саме є цією протилежністю культури, її іншим? Що саме слід вважати іншим по відношенню до культури?

Класична парадигма філософії, що заснована на жорсткій онтології та каузальності, в якості такого опонента називає певні зовнішні, специфічно інші сутності. Так, Аристотель розрізняє “фюзис” як світ природи та необхідності та “текне” як світ свободи та творчості. Августин Блажений окреслює межу між “градом земним” та “градом небесним”, артикуючи таким чином властиву Середньовіччю вертикаль трансценденції. Досить категорично протиставляють природний та соціальний стан життя решта мислителів Нового часу, зокрема Б. Спіноза та Т. Гоббс. Так, Б. Спіноза чітко протиставляє закон, що виражає природну необхідність (*necessitas naturae*) від суспільного закону, який залежить “від людського волевиявлення” [Т.2, с.62]. Проте виникають ці соціальні устрої цілком органічно: “громадянський стан встановлюється за природним ходом речей для видалення загального страху та з метою запобігання загальних бід” [Т.2, с.301]. Отже, він не поділяє думки Т. Гоббса про свідомий, кардинальний та договірний підхід до виникнення соціуму. Б. Спіноза слідує античним класикам Платону та Аристотелю, зазначаючи, що фундамент суспільства становить факт розподілу праці в наслідок різноманіття потреб та здібностей, а також спілкування, яке забезпечує роботу цього складного соціального механізму. Характер цього спілкування в соціальному середовищі істотно змінюється: якщо в природному стані поведінка людей одне до одного розкривалась формулою “людина людині вовк”, то в громадянському стані вона поступається принципові “людина людині бог” [Т.1, с.549], який має стати основоположним моральним принципом. Така мотивація є проявом знання єдності, яким дух пов’язаний з усією природою. Таким чином виникає інша просторова диспозиція трансценденції та іманентності. Адже “розум не вчить нічому, що спрямоване проти природи” [Т.2, с.301]. Тому визнання Іншого не має суперечити раціональній природі речей. Як кожна річ є необхідною в своєму існуванні і прагне до самозбереження, то й життя людини має всі підстави для власного збереження та підтримки. Такий індивідуалізм концепції Спінози виступає як розумний егоїзм, переконаний В.В. Соколов. Людина, яка керується розумом, живучи в державі згідно загальних настанов, є більш вільною, ніж в самотності, де вона підкорена тільки самій собі. Виникає та обґрунтовується поняття “розумного егоїзму”. Так

перетинаються проблеми фізики, етики та соціальності. Як відомо, ньютонізм плідно опрацьовує фізичне явище інерції. Ця концепція знаходить свою екстраполяцію й в інші сфери знання. Згідно принципу інерції прямолінійний рух (до перепони) асоціюється з уявленням про час як лінійний процес, а звідси слідує уявлення про історію як прогрес, зростання сили у площині соціальних норм та вільної поведінки, віри в безграничні творчі та пізнавальні можливості людини. В реалізації цього принципу, в гуманітаристиці зокрема, демонструє себе “фастівський” дух західної культури, за термінологією О. Шпенглера. В цьому світлі інерція розуміється як універсальний закон самозбереження, або “тяжіння до себе” (Гольбах). Тому етична механіка самозбереження (“selfish system”) є основоположною у сфері моральних орієнтацій, переконаний Т. Гоббс, розглядаючи егоїзм як “механізм бажань”. Такий підхід призводить мислителя до висновку про абсолютний пріоритет держави перед культурою, та визнання монархії найкращою формою суспільного договору. Дійсно, інерція (енергія) – найпотужніша сила у Всесвіті, переконані ціла низка дослідників. Прихильники оказіоналізму, Гейменс зокрема, вважали, що інерція лежить в основі діалектики руху та спокою в світі, а приводить до руху тілесний світ бажання як прагнення життя. Теорії “розумного егоїзму” набули широкої популярності серед мислителів Просвітництва. Так, Ларошфуко та Лабрюйєр визначають культуру як “витончення первинного егоїзму” [1, 112]. Отже, природа та культура все більш значною мірою диференційовані у філософських штудіях досліджуваної доби. Проте їх органічна єдність та певні відношення успадкування, переважно, не викликають заперечень. Навіть фундамент моральності, її об’єктивний принцип, деякі дослідники вбачають у тих законах, які накладає на людське свавілля природній устрій речей (С. Кларк, наприклад). Цю ідею також є підстави вважати висхідною до античної ідеї Блага як універсального космічного закону. Цікаво, що майже два десятиліття згодом, як наслідок поширення християнської світоглядної парадигми, людська суб’єктивність набула таких вселенських масштабів, що потребує певної “ревізії” з метою пошуку цього Блага в самій свідомості. Так, метод сумніву Декарта більшість дослідників порівнюють із феноменологічною редукцією, яка покликана до виконання двох основних завдань. По-перше, обґрунтувати “незалежність свідомості від Богом проклятої психіки” [1, 133], тобто звільнити душу від пристрастей та афектів, від свавілля волі, що несе загрозу порушення онтологічної гармонії та просто робить людину нещасною. А по-друге, редукція потрібна для нейтралізації “атмосферного стовпу тиску культури” [1, 136]. Це своєрідна “боротьба з ідолами”, “повернення до основи”, або “переоцінка цінностей”. В такі момент (а Мамардашвілі наполягає, услід за Картезієм, що тільки у короткотривалі моменти здійснюється дійсне

філософствування) людина виривається із площини буденності, інерції та егоїзму і піднімається на справжній рівень культури, а не слідів її буття. Тому автор вважав аристократію найкращим для здійснення влади соціальним класом, який поєднує в собі освіту та досвід.

Отже, медитативна інтроспекція дає підстави вести мову про природні права людини та здорові принципи устрою людської спільноти. Звичайно, такі висновки можливі за умови визнання субстанціальності Духа. Якщо, услід за Д. Юмом, розуміти Дух як “дещо на кшталт театру, в якому виступають одне за одним різні сприйняття” [1, 201] та спростовувати фундаментальні для мислення принципи простоти та тотожності, то будь-які підстави для обґрунтування соціуму та культури зникають. Разом з ними, абсолютно закономірно, втрачає сенс проблема освіти, або пайдеї. А разом з тим проблеми педагогіки посідають значне місце в філософії Нового часу, а особливо у Просвітництві. Так, Дж. Локк закликає до вільного розвитку природної людини, а Шефтсбері проголошує ідеал етики у першу чергу в освіті. Ключі до “розкодування” людської душі, а, отже і поведінки Т. Гоббс вбачає у мотивації. Саме бажання і наміри людини визначають перебіг суспільного життя та основні підвалини культурних цінностей. Слідуючи цій логіці, Гольбах цілком слушно створює “теорію середовища”, згідно якої виховання повідомляє перші імпульси волі людини, формує її мотиви та звички. Більш широкий онтологічний контекст проблеми виховання, пайдеї, пропонує Г. Лейбніц. Хід думки приблизно такий: суще існує як дискретність, проте феноменологічно сприймається як протяжність. Для сприйняття цілісності та завершеності суцього у протяжності досвіду світу необхідна певна зацікавленість суб'єкта (згадаємо біблейське “ті, що мають очі, не побачать”). В основі цієї зацікавленості лежить потреба, яка й керує увагою людини. А культура як простір Духу, смислу та цінності формує ці потреби, або запити. Отже, резюмує Г. Лейбніц, необхідне навчання рефлексії. Це той самий “фокус сприйняття суцього”, про який говорить Гайдеггер в аналітиці платонівського міфу про печеру.

Німецька класична філософія вбачає цей онтологічний розрив, або межу роздвоєння цілого, в диференціації наявного та повинного, дійсного та ідеального. Всі ці історико-філософські концепції є втіленням інтерпретаційної стратегії дослідження. Але жодна з них не пояснює феномен культури з його сутнісних підстав та інтенцій, особливо з огляду на той монументальний фактаж, що його демонструє сучасність. На думку, М. К. Мамардашвілі, культура не має онтологічних підстав [1, 219]. З цим складно не погодитись. Проте існує культура у вигляді наслідку власного існування - людини, що мислить, або “істоти, обтяженої Духом” [2, с.38]. Тим більше, що вирахувати та перелічити суперечливі тенденції, що

сплітають єдність людської сутності непередбачувано, адже обмеженням цього діапазону слугує екзистенціал свободи. Отже, обмежень не існує. Відповідно, культура суперечлива не тільки по відношенню до певних зовнішніх чинників детермінації. Цілісність культури також розкривається методологією бінарної логіки експлікації. Романтизм, напевне, найпершим віднайшов у культурі такі “підводні течії” та “підступні рифи” маргіналії. Опозиція “єдине-різноманітне” у романтиків трансформуються в “універсальне-особливе”, і кожен із опонентів рівний в заявлених претензіях на значущість. Відповідно, в самій культурі міститься діалектичне протиріччя ціннісних підстав. Так, О. Шпенглер пропонує хрестоматійне розрізнення культури як аксіологічного утворення і цивілізації як гранично раціоналізованої технології виробництва. Г. Зіммель протиставляє культуру як духовність феномену життя, тобто вітальним цінностям. А. Тойнбі сутнісне протиріччя культури, що зумовлює її динаміку та стійкість, визначає у формуванні виклику як рефлексії культури та цивілізації як конструктивного рішення ситуації, або відповіді на виклик. А. Швейцер в якості фундаментального протиріччя в розумінні сучасної культури називає науку та етику, що і призводить до необхідності формулювання принципу “благоговіння перед життям”. Спільним для цих концепцій є ототожнення культури із соціальністю, що загрожує редукціонізмом. Соціум є необхідною умовою буття культури, проте ці феномени різні і за порядком, і за змістом. Якщо провести достатньо грубу аналогію, то суспільство – це система, що включає в себе структурну ієрархію індивідів. Культура – це ефект цілісності, що не зводиться до суми частин, це сенс, який консолідує окремі одиниці, або існує в здійсненні.

Вельми тонко та обґрунтовано ця проблематика розкривається в філософії М. Гайдеггера. Сутнісне протиріччя закладається в розрізненні буття та суцього культури. Людина задає контури свого життєвого світу, сама будучи суцим в ряді інших суцих. Життєвий світ кристалізується у вигляді продуктів перетворюючої діяльності людини, тобто певних артефактів. Причиною кризи сучасної культури слід вважати короткозорість. Це плата за комфорт, за необхідний пакет задоволення вітальних цінностей. Відсутній стимул для подолання себе, необхідність “стрибнути в невідоме”. Нівелюється необхідність в екзистуванні. Суцце отримує інтерпретацію артефакту, знаряддя, об’єкта. Проте буття культури і буття в культурі передбачає не функціональне використання або господарювання над суццим. Буття культури можливе виключно за умови і на підставі наявності мислячої свідомості, включеної в онтологічне коло герменевтики. Закономірно, що в сучасності відчайдушний крик переходить в німоту, глибокі почуття не потребують перфомансу, сенс потерпає від метушні, а культура – від галасу та балаканини. Але все не

пояснює проблему культури, не нівелює її значення. Людина приречена робити вибір.

Отже, протиріччя є фундаментальним принципом пізнання. Таку ж конструктивну роль діалектичний метод демонструє і в дослідженні сутності культури. Актуалізація базової опозиції в інтерпретації культури закономірно призводить до більш глибокого та якісно нового способу її буття та рефлексії. Сучасний стан кризи культури обумовлений становленням нової бінарної пари всередині культури: традиція та освіта. В класичній моделі інтерпретації культури традиція передбачала, окрім іншого, і освіту як запоруку трансляції досвіду поколінь. Сучасність задає інший ритм життя, інтенсивність зростає, простір стискається. Цивілізація вимагає певним чином підготовленого працівника. Аксіологічний, етичний, естетичний компоненти в перелік затребуваних компетенцій не включено. А чи можлива тоді рефлексія? Що буде її основою та реалізацією? Умовні рефлексії більш ефективні для виконання технологічних операцій. І в цьому контексті ще раз наголосимо на необхідності філософської освіти як необхідного компоненту класичної парадигми освіти. Так, В. С. Степін аналізує унікальну роль філософії в світі, що стрімко змінюється на основі цінностей техногенної цивілізації. На думку автора, ці зміни продукують нові виклики для гуманності та людства. Тому дослідження класичної та неklasичної філософії з огляду на інтерпретацію їх цілей та цінностей автор вважає продуктивним у фокусі розуміння універсальї культури та верифікації конструктів її нових значень. Логічно, що філософське мислення як таке лежить в основі компетенції критично-аналітичного спектру підготовки фахівця. Відповідно до цього Стефен Брукфілд актуалізує проблему критичної рефлексії як необхідної передумови професійної освіти. Дослідник переконаний, що критичність рефлексії означає її більш глибокий та основоположний рівень операціональності. Тому критичність рефлексії надає можливості для винаходу критеріїв, логіки змін та широкої структулізації в практичному аспекті застосування. Критичність рефлексії, аргументує автор, дає змогу дескрипції в модусі ефективності та точності. Ця предикація рефлексії має на меті перенести фокус сприйняття з загальних та універсальних принципів до категорій доцільності та вибірковості. Так формулюється здатність нівеляції негативних впливів та викликів, і відповідно, прагматичного сприйняття оточення.

Проблема критичності рефлексії є надзвичайно актуальною для сучасного полісемантичного середовища соціокультури. І важливість питання полягає не тільки в необхідності протистояти ідеологічним флуктуаціям простору політико-економічних симуляцій, але в горизонті буденних практик. Критичність рефлексії є рятівною для свідомості, що витримує натиск фрагментації та дезорієнтації. Важливим елементом критичності рефлексії автор

вважає деструкцію поняття гегемонії впливу і можливість вільного вибору та реалізації власних інтересів.

Вплив ідеології, політики та економіки на загальний суспільний розвиток значною мірою посилюється в сучасному соціумі. Тому проблема самоідентифікації особи в умовах тотального впливу капіталістичного режиму набуває особливого значення в сучасних студіях сутності культури та способів її експлікації. Відповідно, М. С. Мей та Д. Синк досліджують протиріччя та перевизначення в роботах Л. Альтюссера. Виходячи з визначення капіталізму як структурної тотальності, що регламентує перебіг класової боротьби, автори пропонують інтерпретативне поле розуміння протиріччя як диференціальної логіки модусів виробництва. Тому протиріччя в його соціокультурних та цивілізаційних експлікаціях мають потенціал до вираження в революційних формах, як бунт або девіація. Виправдано, що виявлення та рефлексія наявних протиріч є необхідною передумовою сталого розвитку суспільства.

Сам феномен мислення через проблематизацію фактів та явищ буденності є виключно філософським за своєю природою. Так, Джузеппе Бьянко здійснює ретроспективний аналіз філософського знання як технології продукування та відтворення проблеми як рефлексії та оцінки дійсності. На його думку, саме через проблематизацію узвичаєних дискурсів здійснюється історичний поступ розвитку культури, цивілізації та суспільства. В цьому і полягає критичність рефлексії – в можливості аналітики повсякденного контексту та верифікації її чинників та детермінацій. Але епістемологічний контекст не вичерпує зазначену проблему розуміння буття культури та буття людини в культурі крізь призму виявлення субстанціальних протиріч. Здатність диференціації, окрім іншого, є запорукою стабілізації та врівноваженості психіки індивіда, що потерпає від нав'язливого цивілізаційного галасу. К. Томпсон та П. ван Вліет обґрунтовують поняття критичності рефлексії як запоруку психічного здоров'я та психологічного комфорту. Автори вважають, що цей елемент важливий у підготовці та роботі соціальних працівників. Але контекст його доцільності набагато ширший. Критичність рефлексії продукує не просто інформативну компоненту сприйняття світу, але формує необхідний етико-аксіологічний комплекс оцінки та мотивації активності суб'єкту. Критичність в цьому контексті продукує необхідний базис реалізації свободи волі та виступає своєрідним захисним механізмом перед агресивним впливом оточення.

Висновки

1. Пізнання феномену будь-якого рівня організації вимагає спекулятивної побудови контрадикторного протиріччя. Культура не є виключенням з цього правила, або гносеологічного принципу.

Постає питання в змісті та сутності феномену, що спроможний виступити опозицією явищу культури.

2. Ретроспективний аналіз історико-філософських аналітик сутності культури пропонує різні варіанти таких протилежних за значенням концептів: природа (Античність), сакральне (Середньовіччя), соціум (Новий час), трансценденція (німецька класика). На сучасному етапі такою опозицією культурі в її класичному значенні є феномен симуляції як продукування семіотичних одиниць, позбавлених онтологічних підстав. Втілюючи інтенції капіталізму в агресивних формах ідеолого-економічного впливу, симуляції суттєво трансформують перебіг соціокультурного та індивідуального буття. Тому філософська освіта як осередок критичності рефлексії є необхідним компонентом підготовки фахівця.

3. Протиріччя не є константним за своєю природою, а швидше констатуючим. Є всі підстави вважати протиріччя діалектично-процесуальним. Саме тому вважаємо протиріччя одним з універсальних інструментів дослідження, що дає можливість виявлення як субстанціальних, так і феноменолого-акцидентальних експлікацій досліджуваного явища.

Список використаних джерел:

1. Мамардашвили, МК., 2012. 'Очерк современной европейской философии', Издательство: *Азбука*, 608 с.
2. Суханцева, ВК., 2006. 'Метафізика культури', К.: *Факт*, 368 с.
3. Stepin, VS., 2015. 'Philosophy as Cultural Self-Awareness', *Russian Studies in Philosophy, Volume 53, Issue 2 : Contemporary Russian Philosophers*, P. 151-158. DOI : <https://doi.org/10.1080/10611967.2015.1096699>.
4. Brookfield, S., 2009. 'The concept of critical reflection: promises and contradictions', *European Journal of Social Work, Volume 12, Issue 3 : Critical reflection in social work*, P. 293-304. DOI : <https://doi.org/10.1080/13691450902945215>.
5. Matthew, S., Synk, MD., 2014. 'Contradiction and Overdetermination in Occupy Wall Street', *Communication and Critical/Cultural Studies, Volume 11, Issue 1 : Occupy Communication and Culture*, P. 74-84. DOI : <https://doi.org/10.1080/14791420.2013.828382>.
6. Bianco, G., 2018. 'The misadventures of the "problem" in "philosophy": from Kant to Deleuze. Angelaki', *Journal of the Theoretical Humanities, Volume 23, Issue 2 : Problems in twentieth-century french philosophy*, P. 8-30. DOI : <https://doi.org/10.1080/0969725X.2018.1451459>.
7. Thompson, K., Vliet, P., 2018. 'Critical Reflection on the Ethics of Mindfulness', *Australian Social Work, Volume 71, Issue 1*. P. 120-128. DOI : <https://doi.org/10.1080/0312407X.2017.1364396>.

References:

1. Mamardashvili, MK., 2012. 'Ocherk sovremennoy yevropeyskoy filosofii (Essay on modern European philosophy)', Izdatel'stvo : *Azбуka*, 608 s.

2. Sukhantseva, VK., 2006. 'Metafizika kul'tury (Metaphysics of culture)', K. : *Fakt*, 368 s.
3. Stepin, VS., 2015. 'Philosophy as Cultural Self-Awareness', *Russian Studies in Philosophy, Volume 53, Issue 2 : Contemporary Russian Philosophers*, P. 151-158. DOI : <https://doi.org/10.1080/10611967.2015.1096699>.
4. Brookfield, S., 2009. 'The concept of critical reflection: promises and contradictions', *European Journal of Social Work, Volume 12, Issue 3 : Critical reflection in social work*, P. 293-304. DOI : <https://doi.org/10.1080/13691450902945215>.
5. Matthew, S., Synk, MD., 2014. 'Contradiction and Overdetermination in Occupy Wall Street', *Communication and Critical/Cultural Studies, Volume 11, Issue 1 : Occupy Communication and Culture*, P. 74-84. DOI : <https://doi.org/10.1080/14791420.2013.828382>.
6. Bianco, G., 2018. 'The misadventures of the "problem" in "philosophy": from Kant to Deleuze. Angelaki', *Journal of the Theoretical Humanities, Volume 23, Issue 2 : Problems in twentieth-century french philosophy*, P. 8-30. DOI : <https://doi.org/10.1080/0969725X.2018.1451459>.
7. Thompson, K., Vliet, P., 2018. 'Critical Reflection on the Ethics of Mindfulness', *Australian Social Work, Volume 71, Issue 1*. P. 120-128. DOI : <https://doi.org/10.1080/0312407X.2017.1364396>.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.12(4)-8

УДК 165.741

ЕВОЛЮЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІДЕЙ ПРАГМАТИЗМУ

EVOLUTIONAL TRANSFORMATIONS OF PRAGMATISM IDEAS

А. В. Осіпцов,
О. С. Цибулько

Актуальність дослідження. Одна з найбільш впливових філософських течій сучасного світу – прагматизм – не позбавлена проблем еволюційних змін. Зрозуміло, що це свідчить про гнучкість напрямку, про його можливість надавати відповіді на "виклики" сучасного світу. Разом з тим, іноді важко усвідомити граничні межі філософствування даного напрямку. Актуальність дослідження прагматистських концепцій визначається насамперед важливістю створеної моделі людини, яка поставлена в центр філософського аналізу.

Urgency of the research. One of the most influential philosophical currents of the modern world - pragmatism - is not without problems of evolutionary changes. It is clear that this demonstrates the flexibility of the direction, its ability to respond to the "challenges" of the modern world. At the same time, it is sometimes difficult to understand the limits of philosophizing this direction. The urgency of the pragmatist concepts study is determined primarily by the importance of the created model of a person, which is placed in the center of philosophical analysis.